

**IQTIDORLI TALABALAR, MAGISTRANTLAR,
TAYANCH DOKTORANTLAR VA
DOKTORANTLARNING**

“TAFAKKUR VA TALQI

**MAVZUS
I RESPUBLIKA**

**DAGI
MIQYOSIDAGI
ILMIY-AMALIY ANJUMAN
TO'PLAMI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

Buxoro - 2024

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

MAGISTRATURA BO'LIMI

**IQTIDORLI TALABALAR, MAGISTRANTLAR,
TAYANCH DOKTORANTLAR VA
DOKTORANTLARNING**

TAFAKKUR VA TALQIN
mavzusida

respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy

anjuman to'plami

Buxoro 2024-yil, 15-may

BUXORODA DASTLABKI MAHALLIY MATBUOT ORGANLARI

F.X. Utayeva,
BuxDUdotsenti, t.f.f.d. (PhD) A.A.
Azimova BuxDU2- bosqich magistranti
a.a.azimova@buxdu.uz

Annotatsiya. Ushbu maqolada Buxorodagi dastlabki matbuot organlari va ulaming tashkil etilishi, ahamiyatli jihati va Buxoro tarixini o'rganishda qanday ahamiyatga ega ekanligi haqida to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: **Matbuot, ta'lim, ma'rifatparvarlik, "Tarbiyayi atfol", Jadid, bosmaxona, muharrir.**

Mavzuning dolzarbligi. Buxoroda matbuotning tashkil etilishida chet elda ta'lim olgan bir qancha ma'rifatparvar kishilar tomonidan amalga oshirilgan. Bundan tashqari, ko'plab jadid maktablarining tashkil etilishi va hukumatning ularni yopishga bo'lgan harakatlari o'z aksini topadi.

Mavzuning tahlil. Buxoro vohasida matbuotining tashkil etilishi XIX asrning oxirlarida Turkiya, Rossiya, Eron kabi mamlakatlarda birinchilardan bo'lib ta'lim olib qaytgan Abduvohid Burxonov, Hamidxo'ja Mehriy, Ahmad Maxdum, Mirzo Sirojiddinov, Usmonxo'ja Po'latxo'jayev kabi buxorolik yoshlar boshlab bergan marifatparvarlik harakati bilan bevosita bog'liqdir. Mirzo Abdolvohid Burxonov 1908- yilning bahorida marifatparvarlik yo'lida o'z xonadonida ilk jadid maktabini ochdi. Ko'p o'tmay Mirzo Abdolvohid katta yoshdagilar uchun kechki ta'lim ham tashkil etdi. Ushbu tashkil etilgan maktablar uchun o'quv aqo'llanmalar, ma'rifiy kitoblar chop etish zaruratida Mirzo Abduvohid 1909-yilning mart oyi oxirida "Buxoroyi Sharif" nashriyotchilik shirkatini tashkil etishiga olib kelgan. Mazkur shirkat ta'asischilari 9 kishidan iborat bo'lib, Abdolvohid Burxonov va Sadridin Ayniy uning nizom jamg'armasiga 14 so'mdan, Mulla Nizom, Sobit Gabdraxman Saadi 7 so'mdan o'z ulushlarini qo'shdilar.

Ko'p yillar faoliyat ko'rsatgan mazkur shirkat "Munzim boshmaxonasi" nomi bilan tarixga kirgan. Abdulahadxon hukmronligining so'nggi yillarida yangi usuldagi maktablar jamiyatda ixtilofli vaziyatni vujudga keltirishidan xavotirga tushib amirlikdagi barcha jadid maktablarini yopish to'g'risidagi ko'rsatmasidan keyin Abdolvohid Burxonov ta'lim-tarbiyani yashirin usulda berishni taklif qilib 1910- yilning 2- dekabrda uning rahbarligida "Tarbiyayi atfol" yashirin tashkiloti tuzildi. "Tarbiyayi atfol" jamiyati yoshlarni o'z mablag'lari hisobidan Turkiya, Rossiyaga o'qishga yubordilar. 1913-yilga kelib jamiyat hisobidan Turkiyada tahsil ko'rganlar soni 30 kishiga yetdi. Iqtidorli yoshlarni nafaqat Buxoroda balki viloyatlardan ham izlab topib o'qitish maqsadida joylarda marifatparvarlik g'oyalarini tarqatish lozim edi. Abdolvohid Burxonov shuni nazarda tutib ma'rifatparvar shoir va shifokor Mirzo Sirojiddinov bilan hamkorlikda Buxoroda kundalik gazeta tashkil qilish g'oyasini ilgari surdi. Buxorolik Muhitdin Mansurov kattagina mablag'ni gazeta tashkil qilishga safarbar etadi. N.Naimov ma'lumotlariga ko'ra Buxoroda noshirlik tajribasini yo'lga qo'yish maqsadida Bokudan taniqli jurnalist Jamol Yusufzoda taklif qilingan. 1912- yilning 25-martida Kogonda Levin bosmaxonasida "Buxoroyi sharif"ning birinchi soni nashr etilib yashirin yo'llar bilan poytaxtda, viloyat va tumanlarda tarqatildi. Buxoroda matbuot tarixi mana shu kundan boshlanadi.

"Buxoroyi sharif" gazetasi to'g'risida Sadridin Ayniy 1926-yilda Moskvada o'zbek tilida nashr etilgan "Buxoro inqilobi tarixiga oid materiallar risolasida" shunday yozadi: "Buxoroyi sharif shul holkim kundalik 4 oy davom qildi. Lekin bu orada Buxoro qishloqlari va atrof viloyatlarining ko'p aholisi o'zbekligi nazarga olinib "Buxoroyi sharif" idorasi ostida haftada ikki marta "Turon" ismida turkcha bir gazeta chiqarmoqqa qaror berildi. Turonning birinchi soni 1912-yilning 14-iyul kuni

nashr qilindi. Shunday qilib haftada 4 qatla "Buxoroyi sharif", 2 qatla "Turon" chiqa boshladi". "Buxoroyi sharif" gazetasiga asos solingan sanadan 4 oy o'tib, ya'ni 1912- yil 14-iyul "Turon" gazetasining 1- soni nashr qilindi. Jamol Yusufzoda rahbarligi ostida gazeta nashrida muayyan tajriba to'plab ulgurgan Mirzo Sirojiddin "Turon" gazetasiga o'zi muharrirlik qilgan. Umumiy rahbarlik esa Abdulvohid Burxonov tomonidan amalga oshirilgan. Buxoroda matbuotning vujudga kelishini o'rgangan B.Do'stqorayeva "Turon" gazetasi tahlil qilib quyidagilarni keltirib o'tadi: "Turon" gazetasining birinchi sonida shunday rukndagi materiallar uchraydi: bosh maqola, ijtimoiy madaniy mavzudagi maqolalar, telegraf xabarlar, mahalliy, xorijiy, tijoriy xabarlar: reklama va e'lonlar. Bu tuzilish gazetaning deyarli oxirgi sonigacha saqlanib qolgan.

"Buxoroyi sharif" haftada 3-4 marotaba, "Turon" gazetasi esa 2-3 marotaba chiqib turgan. Gazetalarda bosilayotgan qaltis maqolalardan xavotirga tushgan Levin mablag' yetishmaganligi bois gazetalarni chop etishni to'xtatishni jadiclarga ma'lum qildi. Buxoroda M.Mansurov, Usmon Xo'ja Pulatxo'jayev kabi jadidchilik harakati namoyandalari matbuot organlari faoliyatini to'xtatmasdan ularga ketadigan sarf- harajatlarni o'z zimmlariga olganlar. Jumladan, Usmon Xo'ja "Tarbiyaviy atfol" tashkiloti faoliyatida va gazetalarni nashr qilinishida xizmatini ayamagan. Siyosiy muxoliflar mazkur gazetalarni yopish uchun harakat qilib Buxoro amiriga, rus siyosiy vakolatxonasi rahbarlariga bu gazetalarni chop etishni davom ettirish oqibatida hukumat to'ntarishiga olib kelishi bilan qo'rqitishdi. 1913-yilning 15-yanvarida Kogondagi rus vakolatxonasi rahbari Miller bosmaxona xo'jayini Levinga amir Olimxonning "Buxoroyi sharif" va "Turon" gazetalarni yopish to'g'risidagi ko'rsatmasini yozma tarzda yetkazdi. Natijada 1913-yilning 2 yanvarida "Buxoroyi sharif" va "Turon" gazetalari o'z faoliyatini to'xtatdi. Qisqa davr mobaynida nashr etilgan "Buxoroyi sharif" va "Turon" gazetalari orqali Buxoroda dastlabki matbuotchilik faoliyatiga asos solindi.

1920-yil 2-sentyabrda Buxoro amirligi ag'darilib amirlik tuzumining o'rniga BXSR tashkil topganidan so'ng shu yilning 9-sentyabrda hukumatning dastur va vazifalarini xalqqa yetkazish maqsadida "Buxoro axbori" gazetasi chop etildi. "Buxoro axbori" gazetasi, uning tuzulishi, davriylik faoliyati, gazeta sahifalarida chop etilgan maqolalarning xalqning siyosiy va madaniy faolligida tutgan o'rnini haqida K.Raxmonov o'zining ilmiy tadqiqotlarida yoritib bergan. Jumladan olimning "Buxoroda mahalliy matbuotning vujudga kelishi tarixidan" nomli maqolasida "Buxoro axbori" gazetasining tashkil topishi haqida to'xtalib, "1920-yil 9-sentyabrda, ya'ni amirlik tuzumi ag'darilganidan roppa-rosa bir hafta o'tib, BXSRning markazi eski Buxoro (hozirgi Buxoro) shahrida o'zbek adabiy tilida, isloh qilingan arab alifbosiida "Buxoro axbori" nomi bilan gazeta chop etildi. Gazeta Butun Buxori Inqilobiy qo'mitasi, 1921- yildan esa BXSR Markaziy Ijroiya qo'mitasi organi sifatida nashr etilgan. "Buxoro axbori" gazetasining birinchi soni A-3 formatda 2 sahifada, A-4 formatda 4 sahifada yupqa va sifati yuqori bo'lmagan sarg'ish rangli bosmaxona qog'ozida chop etilgan" deb yozadi. K.Raxmonov bilan bir qatorda Buxoroda mahalliy matbuotning vujudga kelishini o'rgangan B.Do'stqorayeva o'zining "Cho'lpon va Buxoro axbori" nomli maqolasida gazetada muhim siyosiy o'rin tutgan F.Xo'jayevning gazetaning sahifalarida e'lon qilgan maqolalari va ularning mazmuni haqida ma'lumotlar beradi. Buxoro xalq sho'rolar jumxuryatining rahbari F.Xo'jayev gazetaga 1921- iyul-dekabr oylarida "Qurultoyga hozirlik", "Sho'rolar hukumati va uning xalqqa foydali bo'lish shartlari", "Xotiramda", "Navbatdagi ishlarimizdan", "Nimalar kerak" kabi maqolalar e'lon qilingan. "Sho'rolar hukumati va uning xalqqa foydali bo'lish shartlari" maqolasida F.Xo'jayev "Bizning inqilobimiz xalq inqilobi, xalqni aksariyatini tashkil etgan dehqon va fuqaro inqilobi, hukumatimiz Xalq hukumati deb atalib, xalq va yurt mudofaasi bilan ma'murdir".

Gazetaning dastlabki muharriri Said Ahroriy hisoblanib, u gazetaning 1920-yil 9- sentabrdan 1921-yil 30-iyuniga qadar bosh muharriri lavozimida ishlaydi. Said Ahroriy "Buxoro axbori" gazetasiga 9 oy ichida 28 ta maqola e'lon qilgan. Ushbu maqolalarning nomlari va mazmuni haqida

Sh.Hayitov o 'zining "Birinchi muharrir"nomli maqolasida quyidagi ma'lumotlarni beradi: "S.Ahroriy muharrirligi davomida "Buxoro xabarleri", "Viloyatlarimizda", "Sharq dunyosi", "Chet ellarda", "Fan va texnika", "Hukumat tadbirlari" kabi ruknlarga asos solingan. Ayniqsa, "Buxoro xabarleri" rukni ostida BXSР va unga qo'shni bo'lgan Turkiston ASSR, XXSR, RSFSR kabilardagi iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, madaniy hayot o 'zgarishlari muntazam berib borilgan. Sh.Hayitov S.Ahroriyning maqolalarini tahlil qilib berar ekan uning muharrirligi ostida chiqqan gazeta sonlaridagi maqolalar kechayotgan voqealarni xolis, tanqidiy, ayni paytda oddiy aholiga tushunarli qilib yetkazishi bilan muhim manba bo'lib hisoblanadi degan xulosaga kelinadi.

Xulosa qilib shuni aytish kerakki, Buxoroda paydo bo'lgan dastlabki gazetalar buxoro tarixi bo 'yicha turli xil masalalarni yoritishi bilan bir-biridan farq qilgan va ahamiyatga ega bo'lgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOT LAR RO 'YXATI

1. Курбонова, Д. Н. (2024). ПРЕИМУЩЕСТВА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ GOOGLE DOCS И РЕДАКТИРОВАНИЯ ФАЙЛОВ В СРЕДЕ GOOGLE. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 44(4), 108-113.
2. Soliyevna, S. S. (2024). SO'G'D KONFEDERATSIYASINING SHAKLLANISH JARAYONI. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 20(4), 174-180.
3. Kholmamatovna, U. F. (2024). CREATION OF THE PLACE OF SPECIALISTS AND JOB IN THE TEXTILE INDUSTRY. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 20(4), 189-197..
4. Axmatovna, J. N. (2024). QUYI ZARAFSHON VOHASI AHOLISINING YER-SUVDAN FOYDALANISH BILAN BOGLIQ AN'ANALARI (XIX ASR OXIRI-XX ASR BOSHLARI). *Лучшие интеллектуальные исследования*, 20(4), 181-188..
5. Utayeva, F. (2023). TO'QIMACHILIK FABRIKASIDA AHOLINING ISH BILAN TA'MINLANISHI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 41(41).
6. F Utayeva [BUXORO IP-GAZLAMA KOMBINATINING QURILISH TARIXI VA ISHLAB CHIQRISH FAOLIYATI](#) *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 2023
7. Utayeva, F., & Muxamedjonova, M. (2024). TO 'QIMACHILIK SANOATINING RIVOJLANISHIDA XOTIN-QIZLARNING O 'RNI. *Farg'ona davlat universiteti*, (1), 49-49.
8. F Utayeva, B Safarov [ИСТОРИЯ СТРОИТЕЛЬСТВА И ПРОИЗВОДСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БУХАРСКОГО ПРЯДИЛЬНОГО-ТЕКСТИЛЬНОГО КОМБИНАТА](#)
Farg 'ona davlat universiteti ilmiy jurnali, 2023
9. Utayeva, F. (2023). BUXORO TO'QIMACHILIK KOMBINATINI MALAKALI MUTAXASISLAR BILAN TA'MINLASH. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 41(41).
10. Utayeva, F. (2023). BUXORO IP-GAZLAMA KOMBINATINING QURILISH TARIXI VA ISHLAB CHIQRISH FAOLIYATI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 41(41).
11. Utayeva, F., & Safarov, B. (2023). ИСТОРИЯ СТРОИТЕЛЬСТВА И ПРОИЗВОДСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БУХАРСКОГО ПРЯДИЛЬНОГО-ТЕКСТИЛЬНОГО КОМБИНАТА. *Farg 'ona davlat universiteti ilmiy jurnali*, (1), 303-307.

12. Utayeva, F., Sharipova, P., & G'ayratjon qizi Rahmatova, R. F. (2023). MUSTAQILLIK YILLARIDA BUXORO TO 'QIMACHILIK SANOATIDA MODERNIZATSİYALASHUV JARAYONLARI. *Scientific journal of the Fergana State University*, (6), 61-61.
13. Kholmamatovna, U. F. (2022). Bukhara Yarn and Fabric Factory (1970-1985). *Central Asian Journal of Social Sciences and History*, 3(6), 160-164.
14. Utayeva, F. (2022). Utayeva FX MUSTAQILLIK YILLARIDA BUXORODA TO'QIMACHILIK SANOATINING RIVOJLANISHI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 18(18).
15. Utayeva, F. (2022). Utayeva FX BUXORODA TO'QIMACHILIK SANOATINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 18(18).
16. Utayeva, F. (2021). BUXORO TARIXINI O'RGANISHDA ARXEOLGIK TADQIQOTLARNI O'RNI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 7(7).
17. Utayeva, F. (2021). Activities and Financial Status of Bukhara Mangit Rulers in The Years Of Independence. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 7(7).
18. Utayeva, F. (2021). TARIX DARSLARIDA MUTAFAKKIRLARNING MA'NAVIY MEROSLARIDAN FOYDALANISH. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 6(6).
19. Utayeva, F. (2021). ЎЗБЕКИСТОН ИЛМИЙ ТАРИХИЙ МАТБУОТДА БУХОРО ТАРИХИ МАСАЛАЛАРИ. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 6(6).
20. Utayeva, F. (2021). MUSTAQILLIK YILLARIDA BUXORODA TO'QIMACHILIK SANOATINING RIVOJLANISHI. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 8(8).
21. Kholmamatovna, U. F. (2024). CREATION OF THE PLACE OF SPECIALISTS AND JOB IN THE TEXTILE INDUSTRY. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 20(4), 189-197.
22. Utayeva, F., & Muxamedjonova, M. (2024). TO 'QIMACHILIK SANOATINING RIVOJLANISHIDA XOTIN-QIZLARNING O 'RNI. *Farg'ona davlat universiteti*, (1), 49-49.